

Kloosterkerk – 18 oktober 2020 – 20e zondag na Pinksteren

Genesis 10,32 – 11,9 en Lukas 4,42-44 – ds. Rienk Lanooy

Gebed om ontferming

We zijn het niet gewend
het 'niet-weten'
niet weten
of het wel goed komt
en wanneer dan
niet weten
waar het heen gaat
met ons en onze tijd;
we zijn meer
van het plannen
van de lange termijn
bouwen
aan de toekomst –
en nu leven
we van dag tot dag
op hoop van zegen
omdat het moet.
Is het enkel
verlies
of ook kans
is het alleen
naargeestigheid
of schijnt ergens
een lichtje
van een vrolijk verschiet?
We zijn het niet gewend
het 'niet-weten'
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

We zijn het niet gewend
het 'niet-doen'
niet doen
wat je wilt doen:
de ander
nabij zijn
met een hand
een aai
een knuffel
we schutteren
met een elleboog
een knik
verbergen ons
achter maskers
we mijden
elkaar
omdat het moet.
Is het enkel
verlies
of vinden we
nieuwe vormen
waarderen we
het blijkbaar
niet vanzelfsprekende
straks meer?
We zijn het niet gewend
het 'niet-doen'
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

We zijn het niet gewend
te zien
en te aanvaarden
dat het
in deze wereld
niet alleen maar
voortgang is
dat de klok slaat
dat we
soms ook
een stap
terug moeten zetten
omdat
niet alles
beheersbaar is
niet alleen
het virus niet
maar ook niet
onze menselijke
driften
emoties
minder goede gedachten
die met ons
op de loop gaan
dingen stuk maken
mensen van elkaar
vervreemden
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Preek

En het geschiedde dat heel de aarde één van taal en één van woorden was. Zo begint het verhaal dat in de traditie 'De Toren van Babel' is gaan heten. Het is een wonderlijke openingszin, omdat in het verhaal dat er aan voorafgaat de schrijver net uitgebreid verteld heeft hoe het nageslacht van de drie zonen van Noach, Sem, Cham en Jafet de aarde vult met allerlei verschillende volken én talen.

En nu lijkt het wel alsof de schrijver daarna zijn pen heeft neergelegd, en, wanneer hij veel later toekomt aan het verhaal van de Toren van Babel, vergeten lijkt te zijn waar hij was gebleven en onbekommerd meldt dat de hele aarde nog één van taal en één van woorden is.

Maar daarmee doen we de schrijver tekort. Je kunt het verhaal van de Toren immers ook anders lezen: alsof de schrijver een moment uit dat voorgaande verhaal van al die volken en talen terughaald, daar scherp op inzoomt en zich de vraag stelt: hoe zit het nu eigenlijk met al die verschillende talen op die ene aarde? Wat is daarvan de betekenis, wat is daarvan de diepere zin? Wat heeft dat met God en mens van doen?

En dan herneemt hij zijn pen en beantwoordt die vraag met het verhaal dat aldus begint: *En het geschiedde dat heel de aarde één van taal en één van woorden was.* Als je dat hoort dan waan je je voor even terug in het paradijs, in het land waar alles nog één is, één van taal, één van visie, één van cultuur, één van geloof, één van God en één van mens. Heeft dat land dan ooit bestaan? Ik zou zeggen: ja en nee. Het heeft niet bestaan op de manier dat je het kunt aanwijzen op een landkaart of in een geschiedenisboek, maar het heeft wél bestaan in ons verlangen. Sterker: daar huist het nog steeds, dat paradijs van eenheid en harmonie, van gelijkgestemdheid, eensgezindheid en unanimiteit. En soms komt van dat verlangen iets naar buiten als je zegt: stel nu dat iedereen... en dan komt er iets wat je het liefste zou willen. Stel nu dat iedereen zich aan de 1,5m hield en niet de avond voor de gedeeltelijke lock down zou staan dansen hier vlakbij op het Plein en zou roepen 'het is maar een griepje'. Stel nu dat iedereen zich liefdevol zou gedragen, het wantrouwen zou laten varen, de wapens zou neerleggen, het voedsel dat er is eerlijk zou verdelen, lid zou worden van de kerk, ja, van de Kloosterkerk.

Stel nu... *En het geschiedde dat heel de aarde één van taal en één van woorden was.* Stel je voor, dat de wereld zo zou zijn, wat zou de mens niet allemaal kunnen doen, wat zou de wereld er niet geweldig uitzien, als de mensheid eendrachtig zou optrekken. En vanuit dat oerverlangen begint de schrijver zijn verhaal.

En hij schrijft: *En het geschiedde, zij trokken verder oostwaarts.* Maar over wie gaat het eigenlijk? Wie zijn die 'zij' en welke ene taal spreken ze dan? De schrijver laat het bewust in het midden. Het doet er niet toe. Het gaat hem om het gedachte-experiment: stel dat de mensheid één is – en tot op de dag van vandaag drukt de eenheid van een volk of een cultuur zich vooral uit in de taal, of het nu het Engels is van de overheersende cultuur of het Chinees van het regime dat aan alle onderdanen, Tibetanen, Mongolen, Oeigoeren met harde hand die ene taal oplegt.

Stel nu, vertelt de schrijver, dat zij, die ene mensheid die met één mond spreekt, optrekken naar een dal in het land Sinear om zich er te vestigen. Wat gebeurt er dan?

Dan gaan zij eensgezind aan de slag: *kom, zeggen ze, laten we bakstenen maken en ze bakken in het vuur; en de baksteen werd hun bouwsteen, pek hun cement en ze zeiden: laten we een stad bouwen en een toren, met zijn hoofd tot in de hemel, laten we voor ons een naam maken dat we niet verstrooid worden over het aangezicht van de hele aarde.* Kom daar nog eens om: wat een eendracht en voortvarendheid: geen gedoe met bouwvergunningen, welstandscommissies, stikstof- en PFas-normen, procederende natuurorganisaties die allemaal wat anders willen. Nee, ze bouwen aan hun stad en hun toren op die ene plaats, om samen sterk te zijn, om één naam te hebben. En dat staat allemaal in het teken van dat ene grote doel: ze willen niet verspreid worden over de aarde.

En misschien is het goed om daar, bij dat grote doel, een moment stil te staan. Kijk, dit verhaal wordt in de christelijke traditie vaak gelezen als een voorbeeld van hoogmoed die voor de val komt. En die hoogmoed wordt dan gekenmerkt door die toren die gebouwd wordt met zijn hoofd in de hemel. En bij hemel wordt gedacht aan de Eeuwige zelf die daar huist. De hoogmoedige mens wil zijn als God. En nu kan het best zo zijn dat wij dat willen: zijn als God, maar in het verhaal is dat niet wat de mens van plan is. Nee, hier aast de mens niet op een goddelijke status, hier is het zijn doel om niet verspreid te worden over de aarde. Het gaat dus niet over zonde (hoogmoed), maar over angst, angst voor de verspreiding, angst voor de diversiteit, angst voor de veelheid der dingen. Want het verlangen zegt wel: 'stel nu dat iedereen eens...' maar de realiteit vertelt dat er geen uniform 'iedereen' is, dat mensen verschillend zijn en denken, dat er talen zijn die wij niet verstaan, letterlijk en figuurlijk, dat er gevoelens, gedachten, gedragingen zijn die we niet begrijpen, waarmee we ons niet zo gemakkelijk kunnen

verbinden, die ons vreemd blijven.

En omdat de mens dat lastig vindt, daarom zeggen 'zij' in het verhaal: Laten we ons een naam maken, één naam, niet meerdere, laten we een stad en een toren bouwen, één, niet meerdere, laten we dicht bij elkaar blijven zitten, op een kluitje, laten we bouwen aan ons eigen netwerk, waarin we hetzelfde vinden en denken, en niet gestoord en verstrooid worden tussen andere gedachten en andere levenswijzen. Laten we bouwen – zo zou je het kunnen samenvatten – aan de bubbel van Babel.

Zij zeggen het, in dat oeroude verhaal, maar het zegt natuurlijk iets over de mens van alle tijden, ook de onze. Ik zie het in de complotdenkers en hun Babelse bubbel: hun angst voor de veelvormigheid, voor het niet kunnen begrijpen, hun zoektocht naar houvast, naar één waarheid, één verklaring van alles. En ik zie, waar God die waarheid niet meer is, dat er het verlangen is dat er iets anders moet zijn, al is het onzin. Of zoals de schrijver Chesterton het zei: 'Sinds de mensen niet meer in God geloven, geloven ze niet in niets, maar in alles wat je maar wilt'.

Laten we bouwen aan de bubbel van Babel, zeggen ze, in dat oeroude verhaal, maar het zegt iets over de mens van alle tijden, ook de onze. Tijden waarin ook wij worstelen met de veelheid der dingen, de verschillen, met de segregatie in onze stad, het coronavirus dat op de bubbel van het veen zo veel harder om zich heen slaat dan op het zand. Wij worstelen met de kloof die alsmaar groter wordt tussen wie heeft en wie niet heeft: kennis, geld, netwerk, toegang tot voorzieningen. Wij worstelen ermee, tot op het micro niveau van de ene mens en de andere, die elkaar niet verstaan, die elkaars taal niet meer spreken. Wij worstelen bij tijd en wijle misschien wel ten diepste met het anders-zijn van de Ander.

Dirk de Wachter, Vlaams psychiater, beschreef vanuit zijn praktijk, hoe lastig deze mens het heeft in “tijden van beheersing, van maakbaarheid, waarin de illusie van controle over de wereld en over ons lot zich ook uitbreidt naar onze liefde”. Hoe de ene mens (– ook bij gebrek aan God, zeg ik erbij –) de andere “tot ons beeld en gelijkenis wil maken” en hoe moeilijk het is de ander Ander te laten. Dat verstoort immers onze zelfgenoegzaamheid, prikt door de bubbel van het ego, die het niet kan laten om de ander vooral te zien als instrument voor zijn ontplooiingsdrift. Maar in de liefde, aldus De Wachter gaat het niet om het ontkennen van het anders-zijn van de ander, maar “in de liefde toont de Ander ons zijn licht, zonder dat we dit licht willen overnemen”.

Maar in de bubbel van Babel is die ruimte er niet; daar heerst koekoekseenzang, *opdat wij niet verspreid worden over de hele aarde*. En zij bouwen voort aan één stad en één toren.

En dan daalt de Eeuwige af *om de stad en de toren te zien*. En hij ziet het aan en ziet zijn scheppingsopdracht in het nauw komen. Want zo zal de aarde niet vervuld worden van volkeren en talen, zo kan de aarde niet bewerkt worden met oog voor alle diversiteit die er is, bij mensen, dieren en dingen. De mens mag dan alleen oog hebben voor zichzelf, maar de Eeuwige heeft oog voor de gehele schepping. En hij daalt af om verder te werken aan zijn aarde. Als één taal leidt tot kluitjesgedrag scheidt de Eeuwige er een paar talen bij, opdat de mens de hele aarde bevolkt en de wereld dient met zijn gaven. Niemand wordt gestraft (ik zei al: het gaat hier niet om zonde) maar voortschrijdend inzicht van de Schepper maakt dat de mens aan zijn taak toekomt. Eerst was het niet goed dat de mens alleen is, en nu is het niet goed dat de mens uit angst voor de ander het samen-zijn beperkt tot zijn eigen bubbel. En God scheidt de veeltaligheid en de ene mens wordt anders dan de andere in zijn taal, zijn gedrag, zijn cultuur, zijn opvattingen.

Zo moet het gaan, vertelt de schrijver: de wereld niet als één 'gated community' waar iedereen

hetzelfde denkt en vindt, één van taal en één van woorden. En de opdracht van de mens is ook niet om daar toch naar te streven; het is onze opdracht om de ander te zien in zijn Anders-zijn als beeld en gelijkenis van de Eeuwige. Het is onze opdracht om de ander te zien in diens eigenheid en hem precies daarin te beschouwen als onze naaste. *Is het een verdienste als je liefhebt wie jou liefheeft... en als jullie alleen je broeders en zusters vriendelijk bejegenen, wat voor uitzonderlijks doe je dan?* vraagt Jezus retorisch in de Bergrede (Matteüs 5,46-47).

Het is de opdracht van de mens om de ander niet tot zichzelf te maken, maar hem te zien als zijn tegenover, zijn paradox, zijn ook wel ongemakkelijke naaste. Pas daarin kan de naastenliefde bloeien; in de ongelijksoortigheid, in de asymmetrie, in de oprechte belangstelling voor het andere van de Ander, wiens gelaat ons kan verrassen, verstoren, vermaken, vervelen, verhitten, verheugen (Levinas). Als het kan vooral dat laatste natuurlijk, liefst wel, zoals Hans Andreus het zo prachtig verwoordt in die liefdeswoorden:

Je bent zo
mooi
anders
dan ik,

natuurlijk
niet meer of
minder
maar

zo mooi
anders,

ik zou je
nooit

anders dan
anders willen.

U hoort wel dat dit de ultieme vorm is, prachtig! Maar het begint bij het gewone alledaagse. Zoals in het verhaal van Genesis. Daar begint het bij het ophouden te werken aan het bouwen van die ene stad, die ene bubbel van Babel, waarin voor de ander geen plaats is. Het begint bij de heilzame verwarring van Babel, waardoor de mensen wegtrekken de wijde wereld in en daar hun godgegeven taak op zich nemen. En ze doen dat samen met de ander, die zo anders is dan ik ben, u bent, en die op zijn eigen wijze geroepen is om de wereld te dienen. Later in de bijbel, zal dat ook de taak zijn van het volk Israël en uiteindelijk zullen velen het zien in de weg die Jezus is gegaan. Hij trekt er op uit, de wereld in, zegt Lukas. De mensen proberen hem er nog wel van te weerhouden, ze maken hem liever tot één van hen, maar toch gaat hij: *ook in de andere steden, zegt hij, moet ik het goede nieuws brengen over het Koninkrijk Gods*. Er is immers meer dan één stad, één Babel, er is een wereld die veeltalig, veelkleurig, veelzijdig, veelvoudig is. Hoe mooi is dat, zeker, maar het is ook niet gemakkelijk, dat anders-zijn van de Ander. Het vraagt iets van de mens, van ons. De Eeuwige had namelijk wel gezegd dat de wereld goed is, niet dat het gemakkelijk zou zijn.

bronnen:

Ellen van Wolde, *Verhalen over het begin*, Baarn: Ten Have 1995

Leo Bormans, *The World Book of Love: Het geheim van de liefde*, Amsterdam: Terra-Lannoo 2013 (Dirk de Wachter)

Hans Andreus, *Verzamelde gedichten*, Amsterdam: Bert Bakker 2001, 906

Gebeden

Trouwe God,
als we bouwen
aan ons leven
steen voor steen
laat het dan zo zijn
dat we
de ander
daarbij toelaten
niet om het ons
gemakkelijker te maken
maar om ons
uit onze zelfgenoegzaamheid
te halen
onze eigendunk
om werkelijk te verstaan
wat de ander beweegt
om te zoeken
naar wat zijn
en ons leven
verfraaid
verrijkt
verdiept.

Trouwe God,
als we bouwen
aan de wereld
laat het dan zo zijn

dat we
zo handelen
dat alle mensen
daarmee gediend zijn
mensen
die ons na staan
én de ander
die ons vreemd is
dat het recht
allen dient
dat voedsel
eerlijk verdeeld wordt
rijkdom
zich niet
op één plaats ophoopt
toekomst
niet alleen
een woord is
voor wie het zich
kan veroorloven.

Trouwe God,
als we bouwen
aan de gemeenschap
van de kerk
ook deze
laat het dan

ruimhartig zijn
met oog
voor wie
bang is
voor hoe het zal gaan
voor wie
hoopvol is
over diezelfde toekomst
met oog
voor wie eenzaam is
voor wie baan en huis
geen vanzelfsprekendheden
zijn
voor wie ziek is
en
voor wie verdrietig is
om het verlies
van een dierbare
en we noemen...
dat zij geborgenheid vinden
bij elkaar
en bij U.

En in de stilte
zeggen we...

*Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.
U steunt ons werk ermee!*